

Het is moeilijk om bij te blijven

**Onderzoek naar huidige staat van ESG-integratie door
Nederlandse pensioenfondsen**

—

December 2019

Managementsamenvatting

ESG-integratie staat bij ieder Nederlands pensioenfonds op de agenda. Het meewegen van milieu, sociale en governance (ESG)-aspecten bij het nemen van investeringsbeslissingen (ESG-integratie) is niet langer enkel een mooi streven, maar sinds kort ook wettelijk verplicht. Begin dit jaar heeft DNB aangekondigd dit ook op te nemen in haar toezichtaanpak¹.

Dit was voor ons de aanleiding om na te gaan in welke mate pensioenfondsen ESG-factoren al hebben geïntegreerd. Ons onderzoek richt zich met name op de mate waarin pensioenfondsen voldoen aan de eisen die worden gesteld in wet- en regelgeving, en of zij een proces hebben geïmplementeerd om ervoor te zorgen dat zij aan de wet en eisen van andere stakeholders blijven voldoen. Dit hebben wij gedaan met behulp van een 'self assessment' en daarnaast hebben we drie pensioenfondsbestuurders geïnterviewd.

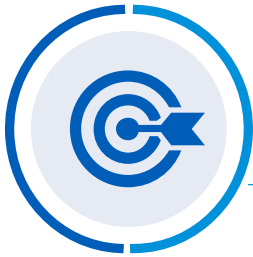
Uit ons onderzoek blijkt dat niet alle fondsen voldoen aan de huidige wettelijke vereisten. Voor verschillende fondsen blijkt het moeilijk om te voldoen aan de steeds verder gaande eisen die aan pensioenfondsen gesteld worden ten aanzien van ESG-integratie. Een voorbeeld hiervan is dat verschillende van de respondenten deelnemers niet informeren over hoe zij ESG-factoren meenemen bij het nemen van investeringsbeslissingen, terwijl de Europese richtlijn IORP II dit wel eist van fondsen. Daarnaast valt op dat een aantal fondsen niet structureel in gesprek gaat met hun deelnemers over verantwoord beleggen, terwijl dit een belangrijk onderdeel is van het proces om ervoor te zorgen dat pensioenfondsen blijven voldoen aan de eisen die stakeholders aan hen stellen. Bijvoorbeeld over het niet beleggen in tabaksbedrijven of bedrijven aanspreken op het schenden van mensenrechten.

Ten aanzien van de implementatie was het opvallend dat slechts de helft van de fondsen ook doelstellingen inzake ESG-integratie heeft opgenomen in het beleggingsbeleid. Daarnaast geeft de helft van de respondenten aan dat er geen prestatiedoelen of succesfactoren zijn gedefinieerd in de opdracht aan de vermogensbeheerder.

Het was daarentegen positief om te constateren dat de besturen van alle fondsen die deelnamen betrokkenheid tonen bij het onderwerp. Unaniem wordt aangegeven dat het onderwerp een terugkerend onderwerp is op de agenda van het bestuur of dat het bestuur verantwoord beleggen als een strategisch onderwerp ziet.

Dit bleek ook uit onze verschillende interviews met fondsbestuurders. Uit de interviews bleek tevens dat zij pragmatisch omgaan met dit onderwerp omdat ze snel stappen willen zetten.

Wij verwachten dat naarmate ESG-kwesties zoals klimaatverandering en mensenrechten door de onderliggende trends de komende jaren nog zichtbaarder en urgenter worden, er steeds meer eisen zullen worden gesteld aan pensioenfondsen. Daarom is het in onze ogen belangrijk dat fondsen niet alleen nagaan of zij voldoen aan de huidige eisen, maar ook of zij voldoende zijn voorbereid op de nabije toekomst. Uit ons onderzoek blijkt dat er (op diverse onderdelen) nog flink wat stappen te zetten zijn.

ESG-integratie zal hoog op de agenda blijven staan

Pensioenfondsen onder de loep

Het is moeilijk voor pensioenfondsen om bij te blijven

Wij helpen graag bepalen waar u staat

Literatuurlijst

ESG-integratie zal hoog op de agenda blijven staan

Ondanks dat ESG-integratie tot voor kort vrijblijvend was voor pensioenfondsen, is de aandacht voor ESG-factoren over de afgelopen jaren sterk toegenomen onder pensioenfondsen. Dit komt voornamelijk door: (a) de steeds duidelijkere link tussen ESG-kwesties en rendement, en (b) druk vanuit deelnemers en andere stakeholders. Voorbeelden van ESG-kwesties die hebben geleid tot financiële verliezen voor pensioenfondsen zijn: het emissieschandaal bij Volkswagen, privacy-problemen bij Facebook en vermeende corruptie binnen Samsung. Daarbovenop komt ook nog de druk van deelnemers en andere stakeholders die pensioenfondsen aanschrijven over ESG-kwesties. Door deze twee drijvende krachten is ESG-integratie al hoog op de agenda geplaatst bij pensioenfondsen.

Recent is daar nog een sterke derde kracht bijgekomen: wet- en regelgeving. Een voorbeeld hiervan is dat IORP II sinds begin 2019 alle pensioenfondsen verplicht om rekening te houden met de mogelijke langetermijneffecten van beleggingsbeslissingen op ESG-factoren¹. DNB heeft begin dit jaar bovendien al aangekondigd ESG te gaan incorporeren in haar toezichtaanpak². Wij verwachten dat deze krachten de komende jaren niet zullen afnemen. Wij verwachten dat ESG-integratie daarom hoog op de agenda zal blijven staan.

ESG-integratie is niet langer vrijblijvend

Tot voor kort waren pensioenfondsen nagenoeg vrij in de keuze of en hoe zij ESG-factoren integreerden in hun beleggingsbeleid. Recent is hier door de introductie van verschillende wet- en regelgeving verandering in gekomen (voor een overzicht, zie figuur 1).

De introductie van deze wet- en regelgeving kan worden geplaatst binnen een aantal bredere ontwikkelingen. Vanwege deze ontwikkelingen is het onze verwachting dat er de komende jaren meer wet- en regelgeving zal worden geïntroduceerd op dit vlak. De buitenwacht is zich de afgelopen jaren namelijk steeds meer bewust geworden van de grote hoeveelheid kapitaal die is opgebouwd in pensioenfondsen, in 2017 in totaal \$1.598 mld³, en de (potentiële) invloed die dit met zich meebrengt. Ter illustratie: APG, uitvoeringsorganisatie van onder andere pensioenfondsen ABP en bpfBOUW, wordt in een studie van het Stockholm Resilience Centre genoemd als één van de partijen die het bereiken van bepaalde cruciale omslagpunten voor onomkeerbare catastrofale klimaatverandering kan voorkomen⁴. Daarnaast is de roep van stakeholders om deze invloed aan te wenden steeds sterker geworden naarmate zij vaker worden geconfronteerd met de impact van milieu- en sociale problemen.

Meest belangrijke ontwikkeling in wet- en regelgeving op het vlak van ESG-integratie voor pensioenfondsen is de introductie van de IORP II-richtlijn. Deze Europese richtlijn is sinds 13 januari 2019 van kracht, en verplicht pensioenfondsen onder andere om:

- *“binnen het beleggingsbeleid rekening te houden met het mogelijke langetermijneffect van beleggingsbeslissingen op ESG-factoren”* (artikel 19);
- *“bij beleggingsbeslissingen rekening te houden met ESG-factoren en de governance daarom periodiek te evalueren”* (artikel 21);
- *“het management van ESG-risico's te integreren in het risicobeheersysteem”* (artikel 25);
- *“binnen eigen risicobeoordeling rekening te houden met klimaatverandering, grondstoffen-schaarste, ‘stranded assets’ en andere milieu- / sociale risico's”* (artikel 28);
- *“als onderdeel van beleggingsbeginzelen aan te geven hoe rekening wordt gehouden met ESG-factoren”* (artikel 30);
- en *“deelnemers te informeren over hoe rekening wordt gehouden met ESG-factoren”* (artikel 40).

Figuur 1: Overzicht van wet- en regelgeving voor pensioenfondsen ten aanzien van ESG-integratie

<p>Pensioenwet</p>	<ul style="list-style-type: none"> — In jaarverslag rapporteren over hoe rekening wordt gehouden met ESG-factoren
<p>IORP II</p>	<ul style="list-style-type: none"> — Meewegen effecten van investeringen op ESG-factoren — Regelmatig evalueren ESG-governance — Managen van ESG-risico's — Binnen risicobeoordeling rekening houden met ESG-risico's — Binnen beleggingsbeginselen aangeven hoe ESG wordt meegenomen — Deelnemers informeren over hoe ESG-factoren worden meegewogen
<p>SRD III</p>	<ul style="list-style-type: none"> — Opstellen en publiceren van betrokkenheidsbeleid m.b.t. hoe fonds bedrijven volgt — Transparant zijn over beleggingsstrategie — Transparantie over kernelementen van overeenkomst de vermogensbeheerder(s)
<p>EU Taxonomy</p>	<ul style="list-style-type: none"> — Rapportageverplichtingen op implementatie ESG-doelstellingen — Toepassen taxonomy voor duurzame economische activiteiten — Toepassen voorgeschreven rankings en benchmarks
<p>IMVO Convenant</p>	<ul style="list-style-type: none"> — Invoeren insluitingenbeleid — ESG due diligence voor investeringen

DNB heeft bovendien in haar afgelopen jaarlijkse vooruitblik aangekondigd om ESG te gaan incorporeren in haar toezichtaanpak. DNB wil hiermee afdwingen dat pensioenfondsen bewuste keuzes maken ten aanzien van duurzaam beleggen en hiernaar handelen, omdat DNB zich zorgen maakt over de duurzaamheidsrisico's waaraan pensioenfondsen blootstaan². DNB heeft recentelijk in haar nieuwsbrief aangegeven regelmatig vragen te ontvangen van pensioenfondsen over de uitvoering van hun duurzaamheidsbeleid. DNB heeft deze vragen op een rij gezet in een artikel en haar antwoorden hierop gedeeld⁵.

Andere drijvende krachten achter ESG-integratie door pensioenfondsen

Afgelopen jaren is voornamelijk door de: (a) steeds duidelijkere link tussen ESG-kwesties en rendement, en (b) druk vanuit deelnemers en andere stakeholders ESG-integratie hoog op de agenda geplaatst van pensioenfondsbesturen.

Deze krachten zullen naar wij verwachten niet afnemen, temeer omdat ook deze krachten worden

gedreven door de groeiende urgentie van milieuproblemen, en grotere aandacht voor sociale en governance-omstandigheden.

Veel van de pensioenfondsen waarmee wij in contact staan, zien steeds duidelijker dat ESG-factoren van invloed zijn op de waardering van assets en daarmee op het rendement. Dit is vooral duidelijk wanneer er bij een organisatie een incident plaatsvindt of probleem blijkt te spelen. Voorbeelden hiervan zijn onder andere: dieselgate bij Volkswagen, Cambridge Analytica privacy-schandaal bij Facebook en het corruptieschandaal binnen Samsung.

Ook ontvangen deze pensioenfondsen steeds meer vragen over het duurzame karakter van hun investeringen. ABP rapporteert bijvoorbeeld in zijn Duurzaam Beleggen Verslag 2018 dat het vorig jaar aanzienlijk meer mails en brieven heeft ontvangen dan voorgaande jaren⁷.

Het samenspel van de onderliggende trends en de drijvende krachten achter de toenemende mate van ESG-integratie door pensioenfondsen is samengevat in figuur 2.

Figuur 2: Samenvattend overzicht van drijvende krachten achter toenemende ESG-integratie door pensioenfondsen⁶

Bijblijven op ESG-gebied vergt een continu proces

Gezien deze dynamische ontwikkelingen moeten pensioenfondsen ons inziens een continue management- en evaluatiecyclus implementeren om ervoor te zorgen dat ze bijblijven op het gebied van ESG-integratie. In figuur 3 hebben wij dit proces samengevat. Dit proces is in lijn met de beleidscyclus die door DNB is voorgesteld naar aanleiding van haar onderzoek naar de stand van zaken op het gebied van duurzaam beleggen uit 2016⁸.

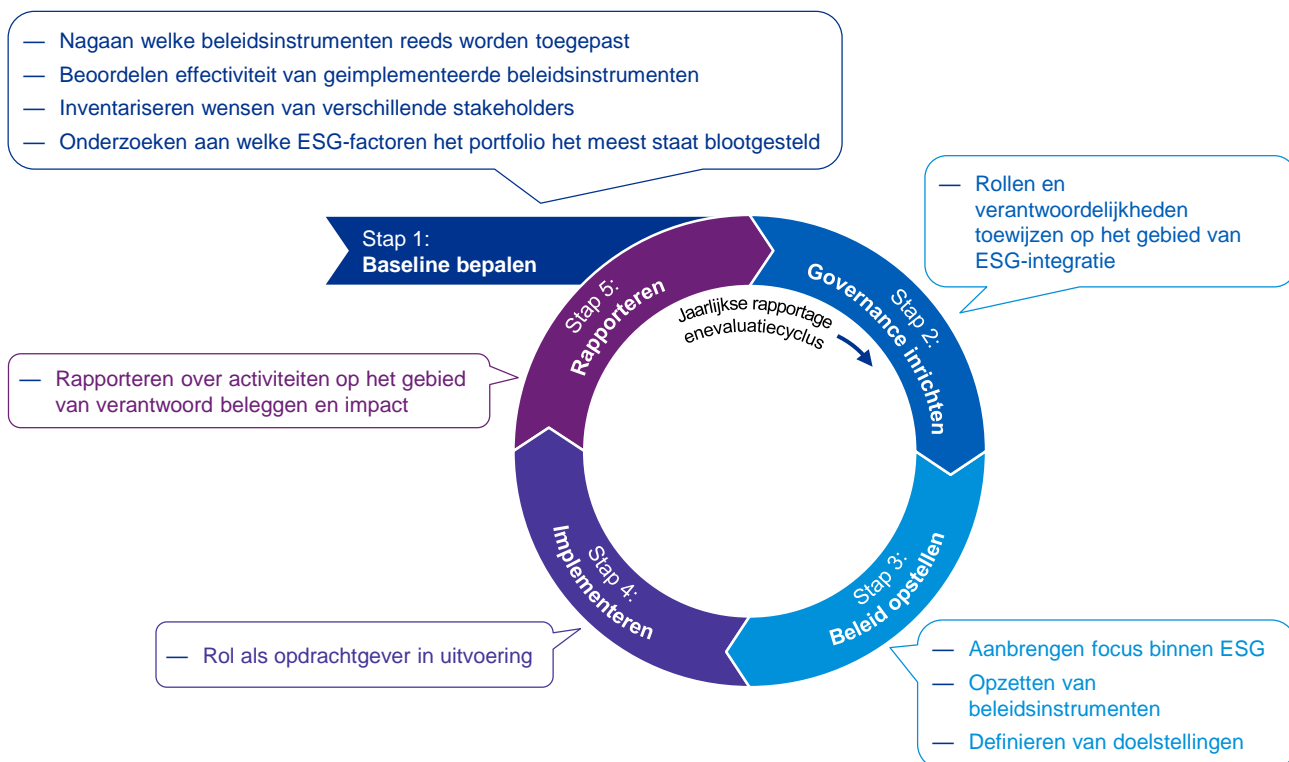
Fondsen dienen hun beleid regelmatig onder de loep te nemen om na te gaan of: (1) het beleid inspeelt op ESG-gerelateerde risico's en kansen, en de eisen van overheden en stakeholders, en (2) hoe effectief de beleidsinstrumenten zijn waarmee die worden geadresseerd.

Vervolgens dient het ESG-beleid aangevuld of aangepast te worden. Bijvoorbeeld op het gebied van mensenrechten, dat duidelijk wordt benoemd in het IMVO Convenant van de pensioensector⁹.

Vervolgens dient het beleid geïmplementeerd te worden in de organisatie. Een voorbeeld van een dergelijke implementatie is het uitvoeren van due diligence op het gebied van mensenrechten om tegemoet te komen aan het IMVO Convenant.

Tot slot dient er gerapporteerd te worden over het gevoerde beleid en de resultaten daarvan. In het voorbeeld over mensenrechtenbeleid zou kunnen worden gerapporteerd over de uitkomsten van de uitgevoerde due diligence en opvolging van eventuele geïdentificeerde misstanden.

Figuur 3: Samenvattend overzicht van voorgestelde jaarlijkse rapportage en evaluatiecyclus

Pensioenfondsen onder de loep

Ondanks dat ESG-integratie op de agenda staat van pensioenfondsen, bestaan er grote verschillen in diepgang van deze integratie. Dit blijkt onder andere uit de benchmarkonderzoeken van de VBDO naar het verantwoord beleggingsbeleid van pensioenfondsen. De recente ontwikkelingen in wet- en regelgeving riepen bij ons echter vragen op over welke pensioenfondsen voldoen aan de eisen die daarin worden gesteld, en in welke mate zij zijn voorbereid op toekomstige ontwikkelingen. Daarom hebben wij een selectie van pensioenfondsen gevraagd om een door ons ontwikkeld 'self assessment' in te vullen. De inzichten uit dit assessment hebben wij verrijkt met de informatie verkregen uit interviews met enkele fondsbestuurders.

Het is moeilijk voor pensioenfondsen om bij te blijven

Hoe ver zijn Nederlandse pensioenfondsen in het integreren van verantwoord beleggen in hun beleggingsbeleid? Daar willen wij in deze publicatie een antwoord opgeven.

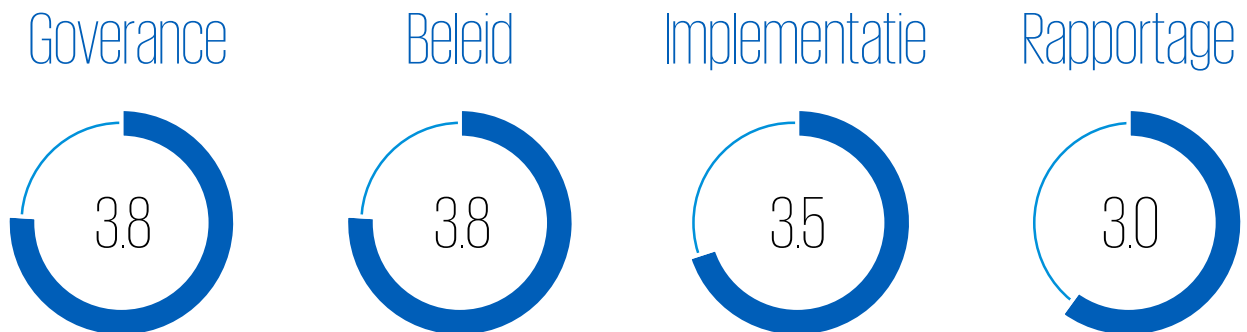
Voor ons onderzoek vroegen wij verschillende pensioenfondsen een enquête in te vullen. Wij ontvingen twaalf complete vragenlijsten retour, van elf verschillende pensioenfondsen. Van deze pensioenfondsen beheren er zeven een vermogen van kleiner dan €5 miljard, de overige pensioenfondsen beheren een vermogen van tussen de €5 miljard en €25 miljard.

In de enquête dienden respondenten middels meerkeuzevragen aan te geven in hoeverre zij ESG en verantwoord beleggen hebben geïntegreerd in hun organisatie. Dit aan de hand van de vier onderwerpen die naar voren komen in het eerder genoemde stappenplan, namelijk: governance, beleid, implementatie en rapportage.

Tevens hebben wij 3 pensioenfondsen gevraagd hun ervaringen met ons te delen via interviews. De verslagen hiervan zijn terug te vinden in deze publicatie en relevante inzichten hieruit zijn meegenomen bij de bespreking van de uitkomsten van de survey.

Figuur 4: Gemiddelde scores deelnemende fondsen op domeinen binnen 'self assessment'

Resultaten Integratie verantwoord beleggen per domein (op een schaal van 1 tot 5)

Besturen betrokken, deelnemers genegeerd

Bij alle fondsen die deelnamen aan het onderzoek is het bestuur duidelijk betrokken bij het onderwerp ESG-integratie. Het staat regelmatig op de agenda bij de besturen, en wordt veelal gezien als een strategisch onderwerp. Het merendeel van de fondsen heeft daarom ook verantwoordelijkheden, rollen en taken toegewezen binnen de organisatie om ESG-beleid te ontwikkelen en implementeren.

Opmerkelijk is dat slechts twee van de twaalf fondsen op structurele wijze in gesprek gaat met deelnemers over het ESG-beleid. Dit terwijl deelnemers zich in het algemeen steeds meer bewust zijn van: (a) de maatschappelijke impact die kan worden geassocieerd met pensioenbeleggingen, en (b) de invloed die via deze beleggingen kan worden aangewend om bedrijven te motiveren deze impact te reduceren.

Xander den Uyl

Bestuurder namens gepensioneerden
Pensioenfonds ABP (overheid en onder-wijs)

Wanneer zijn jullie begonnen met ESG-integratie?

Bij ABP zijn wij daar in de jaren negentig mee begonnen. Toen zijn wij in ons portfolio in belangrijke mate opgeschoven van staatsobligaties naar vastgoed en aandelen, waarbij dit veel duidelijker speelde. In 2008 hebben wij dit geformaliseerd en ons eerste 'verantwoord beleggen'-beleid vastgesteld. In 2016 hebben wij dit voor het eerst herzien.

Wat is er in jullie investment beliefs opgenomen over verantwoord beleggen?

In onze investment beliefs hebben wij vastgelegd dat wij verantwoord beleggen belangrijk vinden, en dat beleggingsbeslissingen gebaseerd moeten zijn op vier factoren: (1) rendement, (2) risico, (3) kosten en (4) ESG-factoren.

Is dit ook formeel vastgelegd in jullie opdracht aan APG?

Zeker. Wij hebben het beleid ook in nauwe samenwerking met APG ontwikkeld. Dit beleid is van toepassing op de opdracht richting APG op alle beleggingscategorieën. Wij hebben APG ook doelstellingen opgelegd, onder andere op het gebied van: beleggingen die bijdragen aan de VN-ontwikkelingsdoelen, de CO₂-voetafdruk van de aandelenportefeuille, en beleggingen in hernieuwbare energie. Ook hebben wij APG de opdracht gegeven om een insluitingenbeleid te ontwikkelen. Dit is een instrument waarmee wij ervoor willen zorgen dat we alleen beleggen in bedrijven die duurzaam en verantwoord te werk gaan én naar verwachting een goed rendement opleveren. Deze doelstellingen en opdracht richten zich alle op 2020. Dan zullen wij ons beleid en de opdracht richting APG herzien.

IORP II beperkt de mate waarin je als pensioenfonds kunt leunen op je uitvoerder onder andere op het gebied van ESG-integratie, hoe gaan jullie daarmee om?

In 2016 hebben wij met APG afgesproken dat zij hun structuur zouden wijzigen om een fiduciair model in te voeren. Er is toen een onafhankelijke rolverdeling gerealiseerd van fiduciair management,

portfolio management en de risk managementfunctie. Hiermee waarborgen wij dat er voldoende afstand is tussen ons als fonds en het vermogensbeheer. Om te voldoen aan IORP II betrekken wij het herzien van ons verantwoord beleggen beleid bovendien niet alleen de meest relevante teams binnen APG, maar ook externe experts.

Wat zijn de meest relevante teams binnen APG?

Dat zijn er steeds meer. Binnen APG is er een specifieke afdeling die zich bezig houdt met verantwoord beleggen, het GRICS team. Ook ons fiduciaire team is dagelijks betrokken. Omdat verantwoord beleggen door de instrumenten die wij hebben ingevoerd steeds verder doordringt in de organisatie zijn ook steeds meer andere afdelingen hier dagelijks mee bezig.

Overigens wordt ook verantwoord beleggen ook bij onze externe vermogensbeheerders steeds meer mainstream. Er is eigenlijk geen ontkomen meer aan voor beleggingsprofessionals. Er is simpelweg geen vermogensbeheerder meer die zonder ESG-beleid nog een klant kan krijgen in Europa.

Wat zijn jullie aandachtspunten richting de toekomst op het gebied van verantwoord beleggen?

Nu ligt de focus nog sterk op klimaatverandering en klimaatrisico's. Deze focus zal grotendeels blijven, maar nu is die focus zo sterk dat er te weinig aandacht is voor onder andere: (a) de digitale revolutie en de impact hiervan op werknemers en (b) de transitie naar een meer circulaire economie en de risico's die samenhangen met materiaalschaarste.

Wat zou jullie advies zijn richting de besturen van andere pensioenfondsen?

Je moet gewoon beginnen, neem de tijd en begin klein. Het implementeren van een 'verantwoord beleggen'-beleid is meer een bestuurlijk dan een technisch proces. In dit proces kun je als bestuur snel blijven hangen als je geen pragmatische houding aanneemt.

Beleidsplannen nog weinig concreet

Alle deelnemende fondsen gaven aan een ESG-beleid te hebben en dat dit onderdeel is van hun beleggingsovertuigingen. Een deel van de fondsen, drie van de twaalf, geeft aan te hebben gespecificeerd hoe verantwoord beleggen bijdraagt aan het realiseren van superieure rendementen op de lange termijn en een betere leefwereld voor hun deelnemers.

Echter, slechts de helft van de fondsen heeft doelstellingen opgenomen binnen het beleggingsbeleid ten aanzien van ESG-integratie. Tevens geeft de helft van de respondenten aan dat er geen prestatiedoelen of succesfactoren zijn gedefinieerd in de opdracht aan de vermogensbeheerder.

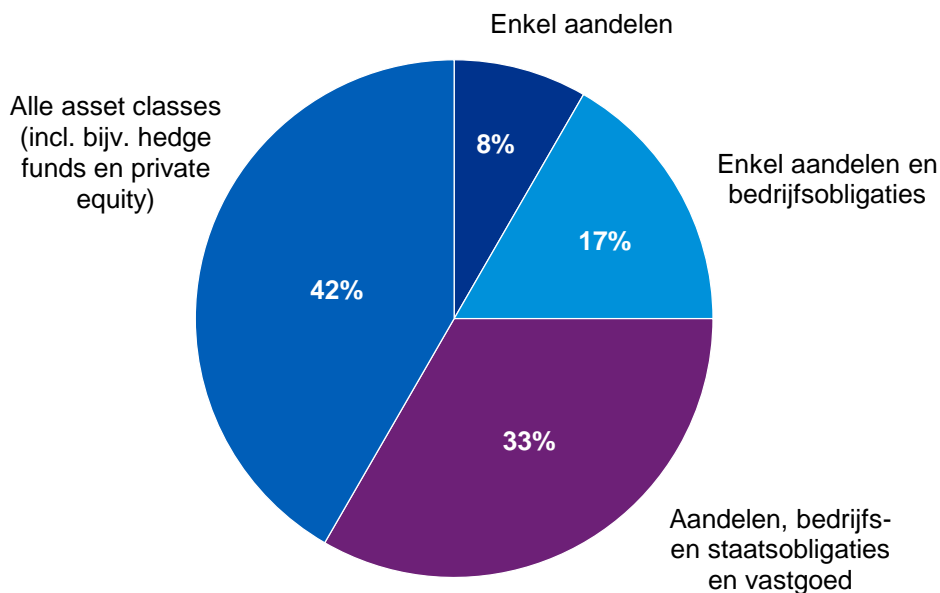
Slechts drie organisaties geven aan dat in de opdracht aan de vermogensbeheerder ESG-integratie een integraal onderdeel is, waar ook bindende afspraken zijn opgesteld over de te behalen prestaties. Dit maakt het voor de buitenwacht moeilijk om te kunnen beoordelen wat het beleid en de inspanningen van het fonds waard zijn.

Nog genoeg stappen te zetten in de implementatie van het beleid

Waarbij met het integreren van verantwoord beleggen in het bestuur en in het beleid goede stappen gezet worden, dient dit weerspiegeld te worden in de daadwerkelijke implementatie ervan om het beleid daadwerkelijk effectief te laten zijn. Kijkende naar de resultaten lijkt het dat er nog genoeg stappen te zetten zijn

Toepassing ESG-beleid op asset classes

Voor de implementatie van verantwoord beleggen kunnen fondsen van verschillende instrumenten gebruikmaken, waaronder: uitsluitingen, best-in-class criteria, engagement en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.

Uitsluitingen worden voorsnog vooral gedreven door wet- en regelgeving en principiële overwegingen van bestuursleden. Het feit dat ook de principiële overwegingen van bestuursleden meespelen bij het bepalen van de uitsluitingen, geeft aan dat er bewust aandacht aan wordt besteed en er niet slechts wordt gekeken naar wat er wettelijk bepaald is.

Bij vier organisaties vinden uitsluitingen tevens plaats op basis van consultatie van stakeholders. We constateerden al eerder dat er slechts bij twee fondsen een vaste procedure is waarbij deelnemers en andere stakeholders regelmatig worden geconsulteerd. De vraag rijst wel waarom de mening van de deelnemers slechts beperkt wordt meegenomen.

Naast uitsluiting worden vooral engagement en voting actief ingezet.

Slechts vijf fondsen implementeren ESG daadwerkelijk in alle asset classes, daar waar organisaties ook aangeven slechts oog te hebben voor aandelen (1) dan wel aandelen en bedrijfsobligaties (2).

Een belangrijk aspect van verantwoord beleggen is naast het financiële rendement, het maatschappelijke rendement van de investeringen. Nagenoeg alle fondsen geven aan de impact van de investeringen te meten. Een kwart van de fondsen doet dit enkel via de output van activiteiten, zoals het aantal gevoerde engagements. Vijf fondsen geven aan de impact op deelonderwerpen te meten (bijvoorbeeld: CO₂-uitstoot, watergebruik). Géén enkel fonds heeft aangegeven de totale impact van de portefeuille op de maatschappij te meten.

Jan Hasselman

Bestuurder namens werkgevers
Bedrijfstakpensioen-fonds MITT (mode,interieur,tapijt, textiel)

Wanneer zijn jullie begonnen met ESG-integratie?

In 2006 ten tijde van de fusie tussen de bedrijfstakpensioenfondsen voor de Textielindustrie (Bpf Textiel) en de Confectie-Industrie (SBC). Wij hebben toen de hele portefeuille door laten nemen op eventuele ESG-kwesties.

In 2009 hebben wij de UNPRI ondertekend en hebben we steeds meer focus op ESG gelegd. Dit wordt ook gedreven vanuit het fiduciair management bij MN, die ook de UNPRI ondertekend heeft.

Wat is jullie belangrijkste aandachtspunt binnen het ESG-beleid?

Als pensioenfonds voor de textiel / mode industrie richten wij ons ook op de misstanden in productie keten in de mode industrie. Dit doen wij voornamelijk door een engagement te voeren met de verschillende werkgevers die in de textielindustrie actief zijn. Daarnaast hebben we ons bijvoorbeeld ook aangesloten bij Platform Living Wages dat zich inzet voor een beloning waarmee de werknemers zichzelf zouden moeten kunnen voorzien in hun primaire levensbehoeften plus beetje extra.

Verder hebben wij een algemeen geïntegreerd ESG-beleid. Via MN overwegen wij om te gaan beleggen in bijvoorbeeld een meer bewuste selectie van aandelen, in plaats van in een brede index. Zo'n benchmark is vaak een 'black box', je krijgt allerlei bedrijven in de beleggingsportefeuille, zonder dat je daar zelf een expliciete keuze voor hebt gemaakt. Dit lijkt goed te werken. Daarna overwegen we wellicht ook om een vergelijkbare aanpak ook te implementeren voor andere beleggingscategorieën. Het rendement op deze selectie van aandelen ligt de afgelopen jaren net iets boven dat van de MSCI World.

Is dit beleid formeel opgenomen in jullie opdracht richting vermogensbeheerders?

Jazeker. Dit is opgenomen in ons beleggingsplan. Hierin is vastgelegd dat ESG-factoren een belangrijke rol in dienen te nemen bij het nemen van investeringsbeslissingen.

Wat zijn de belangrijkste zaken waar jullie momenteel tegen aan lopen op het gebied van ESG-integratie?

Momenteel hebben wij nog geen beleid op het gebied van impact beleggen. We overwegen daarom om op dit onderdeel gezamenlijk met andere klanten van MN op te trekken, omdat we zelf onvoldoende schaalgrootte hebben

Ook lopen wij soms aan tegen de kosten. Wij zijn immers maar een relatief klein pensioenfonds. Wanneer wij een specifiek eigen beleid willen volgen vraagt dit relatief veel aandacht van onze uitvoerders en dit brengt daarom ook relatief veel kosten met zich mee.

Hoe zorgen jullie dat jullie "bij blijven" op het gebied van ESG-integratie?

In samenwerking met MN hebben wij een jaarlijkse rapportage- en evaluatiecyclus ingevoerd. Ook volgen wij uiteraard de algemene ontwikkelingen op dit gebied.

Mooi beleid, maar we houden het geheim

Veel van de recente wet- en regelgeving richt zich op het vergroten van de transparantie rondom het beleggingsbeleid, -resultaten en ESG-inspanningen / resultaten van pensioenfondsen. Daarom is het opmerkelijk dat twee van de twaalf fondsen die deelnamen aan ons onderzoek aangeven niet te rapporteren over ESG-integratie. Vier van de twaalf doen dit af met een beperkte rapportage als onderdeel van het jaarverslag.

En zijn we eigenlijk wel ambitieus?

Op de vraag of er ook gekeken wordt naar andere fondsen geven acht van de twaalf fondsen aan dat er weinig tot géén aandacht is voor wat andere doen of dat gelijke tred houden met andere relevante partijen de doelstelling is. Slechts één organisatie geeft aan zich te meten aan de koplopers en ernaar te streven een rolmodel te zijn.

Overigens kwam uit de drie interviews een ander beeld naar voren. De bestuurders die wij spraken unaniem ambitieus. Daarbij werd wel aangetekend dat beperkende factoren een rol konden spelen (zoals omvang) en er werd verwezen naar de mogelijkheden vanuit de asset manager. Dit ondanks het feit dat IORP II een striktere scheiding tussen Asset manager en asset owner vooropstaat.

Rob Heerkens

Bestuurder namens werknemers
Pensioenfonds PGB (grafische media)

Wanneer zijn jullie begonnen met ESG-integratie?

Wij zijn formeel gestart in 2016. Wij hadden daarvoor een beleid voor stemmen, engagement en uitsluitingen, en zijn in dat jaar overgestapt op een intensief beleid voor verantwoord beleggen gericht op ESG-integratie.

Wat was hiervoor de aanleiding?

De aanleiding om ESG te integreren kwam eigenlijk vanuit twee verschillende kanten die op dat moment samen kwamen. Enerzijds, kwam uit een onderzoek onder deelnemers dat zij graag zouden zien dat wij verder gingen op het gebied van ESG-integratie. Anderzijds speelde bij medewerkers en het bestuur de wens om actiever te zijn op dit vlak.

Bij alle betrokkenen leefde en leeft de overtuiging dat ons pensioenfonds meer is dan geld alleen

Het lijkt alsof jullie in 2016 een gecoördineerde inspanning hebben geleverd om tot dit beleid te komen. Hoe zijn jullie toen tot het beleid gekomen?

Nadat we hadden besloten dat we stappen wilden gaan zetten op het gebied van ESG-integratie is er een stappenplan gemaakt. Dit stappenplan bestond uit een groeimodel voor alle onderdelen van het beleid. Per onderdeel zijn er toen kennissessies georganiseerd met het bestuur om samen te besluiten wat ons vertrekpunt moest worden. Bijvoorbeeld of we vanaf de ingangsdatum van ons beleid tabak moesten uitsluiten.

ESG-integratie is een bijzonder dynamisch veld. Hoe hebben jullie er sinds 2016 voor gezorgd dat jullie bij blijven op dit gebied?

Als Pensioenfonds PGB willen we samen met onze uitvoerder, PGB Pensioendiensten, toonaangevend zijn – onder andere op het gebied van ESG. Daarom hebben we een regelmatig proces geïmplementeerd om ons beleid te evalueren en aan te vullen of aan te scherpen.

Binnen dit proces is het voor onszelf belangrijk om de vraag te blijven stellen of we onze keuzes nog goed kunnen uitleggen aan deelnemers. Daarom is het verkrijgen van input van stakeholders een

belangrijk onderdeel van het proces. We verkrijgen hun inbreng onder meer via deelnemersonderzoeken, seminars en het verantwoordingsorgaan.

Wat zijn de belangrijkste zaken waar jullie momenteel tegen aan lopen op het gebied van ESG-integratie?

Het is soms lastig dat er geen duidelijke consensus is over wat de standaard is op het gebied van verantwoord beleggen of ESG-integratie. Er is steeds meer sprake van een wildgroei aan verwachtingen van verschillende stakeholders. Hierdoor moeten wij soms zoeken naar de stappen die we moeten zetten om toonaangevend te zijn.

Gezien die verwachtingen, wat denken jullie dat de vervolgstappen zijn voor PGB?

We willen graag stappen zetten in het beheersen van de financiële risico's die gepaard gaan met klimaatverandering. Ook zouden we graag meer doen met impact- of doelbeleggingen. Dit jaar hebben wij ons eerste jaarverslag Maatschappelijk Verantwoord Beleggen uitgebracht. De communicatie over verantwoord beleggen willen we verder uitbouwen.

Op niet al te lange termijn zullen wij ons beleid ook in de breedte gaan herijken.

Wat is jullie tip voor de besturen van andere pensioenfonds?

In mijn ervaring heb je minimaal twee mensen nodig die dit onderwerp echt trekken. Één binnen de uitvoeringsorganisatie en de ander in het fondsbestuur. Die kunnen aan de hand van een groeimodel dan telkens helpen om de volgende stap te zetten.

Wij helpen graag bepalen waar u staat

Wij verwachten dat naarmate ESG-kwesties zoals klimaatverandering en mensenrechten door de onderliggende trends de komende jaren nog zichtbaarder en urgenter worden, er steeds meer vereist zal worden van pensioenfondsen. Daarom is het in onze ogen belangrijk dat fondsen niet alleen nagaan of zij voldoen aan de huidige eisen, maar ook of zij voldoende zijn voorbereid op de nabije toekomst.

Wij helpen u graag om na te gaan waar uw fonds momenteel staat. Neem hiervoor contact op met: Leonie Jesse (KPMG Sustainable Finance) via Jesse.Leonie@kpmg.nl of telefonisch via: + 31 6 10919570.

Literatuurlijst

- 01 DNB (2018), Vooruitblik 2019 – [link](#)
- 02 Europese Unie (2016), Richtlijnen betreffende de werkzaamheden van en het toezicht op instellingen voor bedrijfspensioenvoorziening- [link](#)
- 03 Willis Towers Watson (2018), Global Pension Assets Study 2017 – [link](#)
- 04 Galaz et al. (2019), Finance and the Earth system – Exploring the links between financial actors and non-linear changes in the climate system – [link](#)
- 05 DNB (2019), Nieuwsbrief pensioenen september 2019 – [link](#)
- 06 KPMG (2016), A new vision of value - [link](#)
- 07 ABP (2019), Duurzaam en verantwoord beleggen 2018 – [link](#)
- 08 DNB (2016), Duurzaam beleggen in de Nederlandse pensioensector – [link](#)
- 09 SER (2018), Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen – [link](#)
- 10 VBDO (2019), Benchmark verantwoord beleggen pensioenfondsen 2019 - [link](#)
- 11 Kooiman, J. (2019). Geld nodig? Schrijf een groene obligatie uit. Opgehaald van <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/03/04/geld-nodig-schrijf-een-groene-obligatie-uit-a3907944>
- 12 Reuters (2019). VW shrugs off 1 billion euro legal hit with higher SUV sales. Opgehaald van <https://www.reuters.com/article/us-volkswagen-results-q1/vw-shrugs-off-1-billion-euro-legal-hit-with-higher-suv-sales-idUSKCN1S809E>
- 13 Europese Unie (2016), Richtlijnen betreffende de werkzaamheden van en het toezicht op instellingen voor bedrijfspensioenvoorziening- [link](#)

Contactpersonen

Arjan de Draaijer

Managing partner, KPMG Sustainability

 +31 20 6567943

 DeDraaijer.Arjan@kpmg.nl

Leonie Jesse

Sr. Manager, KPMG Sustainability

 +31 6 10919570

 Jesse.Leonie@kpmg.nl

Carlo Cuijpers

Sr. Consultant, KPMG Sustainability

 +31 6 10380602

 Cuijpers.Carlo@kpmg.nl

Victor Custers

Consultant, KPMG Sustainability

 +31 6 22826681

 Custers.Victor@kpmg.nl

De in dit document vervatte informatie is van algemene aard en is niet toegespitst op de specifieke omstandigheden van een bepaalde persoon of entiteit. Wij streven ernaar juiste en tijdige informatie te verstrekken. Wij kunnen echter geen garantie geven dat dergelijke informatie op de datum waarop zij wordt ontvangen nog juist is of in de toekomst blijft. Daarom adviseren wij u op grond van deze informatie geen beslissingen te nemen behoudens op grond van advies van deskundigen na een grondig onderzoek van de desbetreffende situatie.

© 2019 KPMG Advisory N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263682, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ('KPMG International'), een Zwitserse entiteit. Alle rechten voorbehouden.

De naam KPMG en het logo zijn geregistreerde merken van KPMG International.